

ELÄKELÄISET ry
PENSIONÄRERNA rf

EKL

EKL

EKL

VANHUSNEUVOSTO-OPAS

Hyvä ja aktiivinen vanhuus

SISÄLLYS

JOHDANTO	3
Laki velvoittaa kunnissa	3
Laki velvoittaa myös alueilla.....	5
ELÄKKEENSAAJIEN HUOLET	7
Pienituloisuus ja eläkkeiden taso	7
Palvelu- ja asiakasmaksut	8
VANHUSNEUVOSTOT ORGANISAATIONA	9
Vanhusneuvoston perustehtävä.....	9
Vanhusneuvoston asettaminen kunnassa	10
Vanhusneuvoston asettaminen hyvinvointialueella	10
Vanhusneuvoston kokoaminen	11
Toiminnan raamit kunnassa	12
Toiminnan raamit hyvinvointialueella	14
MITEN VANHUSNEUVOSTO TOIMII	15
Ikäväestön moninaisuus huomioon	17
Toiminnan suunnittelu	17
Vastuualueista sopiminen ja työnjako.....	18
Perustoimintaedellytykset	18
Vaikuttaminen kunnassa, hyvinvointialueella ja päättäjien kanssa.....	19
Tiedonkulun varmistaminen	19
VERKOSTOITUVAT VANHUSNEUVOSTOT	21
Toimintaa ohjaavat lait	22
Lähteet ja lisätietoa.....	23

Vanhusneuvosto-opas: Hyvä ja aktiivinen vanhuus

Eero Kivinen (toim.)

© Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry ja Eläkeläiset ry

1. painos

ISBN 978-951-96431-7-5 (pehmeäkantinen) • ISBN 978-951-96431-8-2 (PDF)

Suomen Uusiokuori Oy, Somero 2026

Johdanto

Kuntia ja hyvinvointialueita velvoitetaan huomioimaan ja huolehtimaan ikääntyneistä kansalaisistaan. Jokaisella ikääntyneellä tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon ja palveluiden suunnitteluun. Vanhusneuvostojen rooli on merkittävä ikääntyneiden kunta-laisten ja hyvinvointialueiden asukkaiden hyvinvoinnin edistäjänä.

Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry on vahvasti mukana kehittämässä ja tukemassa vanhusneuvostojen toimintaa. Tämä opas on yksi tapa tukea teitä vaativassa tehtävässänne. Laatisemissa on ollut mukana Eläkeläiset ry.

Vanhusneuvosto on lakisääteinen ja pysyvä yhteistyöväylä, jonka kautta ikääntyneet voivat osallistua ja vaikuttaa asukkaana omiin asioihinsa. Vanhusneuvoston toimintaa koskevat säännökset on koottu kuntalakiin ja hyvinvointialueen lakiin.

Tulevaisuudessa tulee entistä vahvemmin kiinnittää huomiota vanhusneuvoston toiminnan näkyvyyden ja vaikuttavuuden lisäämiseen sekä sen aseman vahvistamiseen aktiivisena toimijana. Nimi ”vanhusneuvosto” tulee voimassa olevasta lainsäädännöstä, mutta neuvoston nimi voi olla muukin, esimerkiksi ikäneuvosto tai seniorineuvosto.

Laki velvoittaa kunnissa

Vanhusneuvostojen asettamista ja niiden toimintaa säätelee kaksi lakia: Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja Laki iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. Eli niin sanottu vanhuspalvelulaki (980/2012, §5, §6, §11) ja kuntalaki (410/2015, §22, §27).

Kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan ja kunnalla on velvoite tehdä yhteistyötä. Kunnanvaltuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista. Näitä tapoja ovat esimerkiksi erilaiset kuulemiset ja asukkaiden mielipiteiden kerääminen kuntalaisilta.

Kuntalain pykälässä 27 tuodaan esiin kunnanhallituksen velvoite asettaa vanhusneuvosto ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamis-

mahdollisuuksien varmistamiseksi. Kunnan on myös huolehdittava sen toimintaedellytyksistä. Vanhuspalvelulaki tuli voimaan heinäkuussa 2013 ja se toi kunnille velvoitteen asettaa vanhusneuvosto viimeistään vuoden 2014 alusta.

Kuntaliitonkuntakyselyn (Kuntaliiton julkaisusarja 4/2014) mukaan yli 90 prosentilla kunnista oli jo ennen vanhuspalvelulain voimaantuloa vanhusneuvosto.

Vanhuspalvelulain vanhusneuvostopykälää 11 muutettiin vuonna 2015. Tämän muutoksen myötä vanhusneuvostosta säädetään Kuntalain (410/2015) 27. pykälässä. Vanhuspalvelulaki (11 §) edellyttää, että vanhusneuvosto on otettava mukaan valmistelemaan Suunnitelmaa ikääntyneen väestön tukemiseksi (5 §) ja valmistelemaan Palvelujen riittävyyden ja laadun arviointia (6 §).

Vanhuspalvelulain pykälässä viisi todetaan kunnan velvoitteesta laatia suunnitelma toimenpiteistään ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden,

toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien palvelujen ja omaishoidon järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suunnittelussa on painotettava kotona asumista ja kuntoutumista edistäviä toimenpiteitä. Suunnitelma on laadittava osana kunnan strategista suunnittelua.

Lisäksi kunnan on koottava tiedot palveluihin käytetyistä taloudellisista voimavaroista sekä henkilöstön määrästä ja koulutuksesta.

Laki velvoittaa myös alueilla

Hyvinvointialueen vanhusneuvostojen asettamisesta määrää Laki hyvinvointialueesta (611/2021). Kyseisen lain 32 § määrää, että hyvinvointialueen ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamiseksi on perustettava hyvinvointialueen vanhusneuvosto.

Neuvoston jäsenet valitaan hyvinvointialueen kunnissa toimivien vastaavien vaikuttamistoimielinten, eli kunnallisten vanhusneuvostojen, jäsenistä siten, että kustakin vaikuttamistoimielimestä valitaan vähintään yksi edustaja. Lisäksi neuvostoon voidaan valita muita henkilöitä. Aluehallituksen on huolehdittava neuvoston toimintaedellytyksistä.

Hyvinvointialueilla on aloittaneiden vanhusneuvostojen kokoonpanot toteutettu eri tavoin. Joillain alueilla kokoonpano vastaa lain minimivaatimusta siten, että jokaisesta kunnan vanhusneuvostosta on yksi edustaja. Joillain alueilla on otettu useampia jäseniä ja huomioitu myös alueella toimivat järjestöt. Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry suosittelee, että alueellisiin vanhusneuvostoihin otetaan mukaan alueella toimivien valtakunnallisten eläkeläisjärjestöjen edustus. Näin saadaan suora yhteys kansalaisyhteiskuntaan ja eläkeläisväestöön.

Joillekin alueille on jo perustettu alueellisia neuvostoja jo ennen sosiaali- ja terveyspalvelujen alueuudistusta, usein maakuntaliittojen yhteyteen. Näiden ohella alueilla usein toimii eläkeläisjärjestöjen alueellisia yhteistyöelimä, niin sanottuja Pikku-EETUja.

Neuvostoille tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa hyvinvointialueen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on tai joilla neuvosto arvioi olevan merkitystä ikääntyneen väestön ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta. Neuvostot tulee ottaa mukaan osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen hyvinvointialueella.

Tunnusluvut

Vuoden 2024 lopussa Suomen noin 5,6 miljoonasta kansalaisesta 23 % oli vähintään 65-vuotias. Vuonna 2040 ennustetaan 65 vuotta täyttäneiden osuuden väestöstä nousevan 25,6 prosenttiin. Silloin heitä arvioidaan olevan noin 1,5 miljoonaa.

Vuoteen 2050 mennessä osuus nousee jo 27,3 prosenttiin. Lähes joka toisessa kunnassa eläkkeensaajien osuus kunnan asukkaista on yli 40 prosenttia ja 29 kunnassa heitä on yli puolet väestöstä. Jokaisen vanhusneuvoston on hyvä toimintansa alkaessa selvittää ja päivittää säännöllisesti avainluvut oman vanhusneuvoston alueella.

Eläkkeensaajien huolet

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry toteuttaa kolmen vuoden välein kyselyn nimeltä Huomisen kynnyksellä. Kyselyllä kartoitetaan 55–84-vuotiaiden tulevaisuudennäkymiä ja ajatuksia. EKL on yksi EETUn jäsenjärjestöistä.

Vuonna 2025 toteutetun kyselyn mukaan ikäihmisten suurimmat ongelmat tämän päivän Suomessa ovat sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus ja saavutettavuus, eläkkeiden pienuus ja yksinäisyys. Nämä samat asiat näyttyvät huolena heidän arvioissaan myös 10 vuoden kuluttua.

Ikääntyneen usko ja luottamus tulevaisuuteen, palveluiden saatavuuteen ja pärjäämiseen ei näyttäydä hyvänä. Tutkimuksen perusteella asiassa ei ole tapahtunut parannusta vuosiin. Tästä huolimatta Suomen ikääntyneet kokevat elävänsä onnellista elämää.

Pienituloisuus ja eläkkeiden taso

Pienituloisiksi katsotaan ne, joiden tulot jäävät pienemmiksi kuin 60 prosenttia kansallisesta mediaanitulosta. Yksinasuva suomalainen on pienituloinen, jos kuukaudessa jää verojen jälkeen käteen noin 1470 euroa.

Pienituloisuus on suhteellisen yleistä 65 vuotta täyttäneellä väestöllä, joista noin joka kolmas on pienituloinen. Pienituloisuus on kuitenkin erittäin yleistä 75 vuotta täyttäneillä. Ikääntyneiden naisten ja erityisesti yksin asuvien naisten pienituloisuus on yleisempää kuin ikääntyneiden miesten. Sosioekologisista ryhmistä lukumääräisesti eniten pienituloisia on eläkkeensaajissa.

Suomessa köyhyys- tai syrjäytymisuhan alla eli vuoden 2023 lopulla arviolta noin 930 000 henkilöä. Suuri osa selittyy pienituloisuudella. Keskimäärin kolme neljästä köyhyys tai syrjäytymisriskissä olevasta on pienituloisia. Henkilö elää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä, kun hänen kotitaloutensa on pienituloinen, vajaatyöllinen tai kotitaloudessa esiintyy vakavaa aineellista ja sosiaalista puutetta.

Eläkeläisten mediaanikuukausieläke oli vuoden 2024 lopulla 1848 euroa (keskieläke 2100 euroa) kuukaudessa. Joka kolmannen eläkeläisen brutto-

eläketulo jäi alle 1500 euroon kuukaudessa. Miesten keskimääräinen eläke oli naisiin verrattuna 456 euroa enemmän kuukaudessa.

Palvelu- ja asiakasmaksut

Sosiaali- ja terveyspalveluihin ja asiakasmaksuihin liittyen Suomessa on kansallisella tasolla käytössä kolme maksukattoa. Sairastamisesta syntyviä kustannuksia tasaa kolme eri maksukattoa: terveydenhuollon maksukatto sekä lääke ja matkakatot. Maksukatot voidaan tarkastaa kalenterivuositain.

Vuonna 2022 astui voimaan uusi asiakasmaksulaki, joka määrittää maksuille kansalliset enimmäismäärät, toi uusia maksuja maksuttomuuden piiriin ja laajensi maksukaton kattavuutta. Sosiaali- ja terveysuudistus on myös taannut, että hyvinvointialueilla tulee olla yhdenmukaiset asiakasmaksut riippumatta paikkakunnasta.

Eläkeläisjärjestöt ovat esittäneet eri maksukattojen yhdistämistä yhdeksi, korkeintaan takuueläkkeen suuruiseksi maksukatoksi.

Vanhusneuvostot organisaationa

Suomessa ei ole kahta samanlaista vanhusneuvostoa, vaan jokainen kunta ja hyvinvointialue ja niiden ikääntyneet väestöt ovat uniikkeja. Vanhusneuvostotoimintaa kuitenkin määrittää lain ja toimintatapojen mukaisesti tietyt raamit. Vanhusneuvostotyössä, kuten kaikessa julkisessa vaikuttamistyössä, nämä raamit voivat toimia hyvin tai puutteellisesti.

Hyvinvointialueilla vanhusneuvostot ovat uutena toimijana suuren muutoksen edessä tekijöinä, joten niiden toiminnan vakiintuminen on vielä tulevan ajan tehtävä. Joillain alueilla vanhusneuvostoja on perustettu jo ennen sote-uudistusta: niissä voidaan olettaa työn olevan luonteeltaan jo jatkuvampaa.

Vanhusneuvoston perustehtävä

Vanhoiden ihmisten hyvän elämän kulmakiviä ovat turvallinen ympäristö, läheiset ihmiset, ystävät, naapurit ja jokapäiväisten palvelujen helppo saatavuus. Näiden asioiden ja niihin liittyvien toimenpiteiden tulisi olla kaikkien vanhusneuvostojen työlliställä.

Vanhusneuvostot ovat kunnan ja hyvinvointialueen vaikuttamiselimiä. Vanhusneuvostojen tehtäväkenttä on laaja ja se toimii alueellisesti monin eri tavoin. Kunnan ja hyvinvointialueen on annettava vanhusneuvostolle mahdollisuus vaikuttaa eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, tuottamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen tai heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta.

Kunnassa sellaisia ovat ikääntyneen tavalliseen arkeen eli esimerkiksi jokapäiväiseen elämiseen, asumiseen, terveyspalvelujen ja muun asioinnin, kuten kaupassakäynnin saatavuuteen ja kauppojen sijoittamiseen liittyvät asiat, mutta myös liikenteeseen ja kulttuuriin ja liikuntaan liittyvät kysymykset ovat vanhusneuvostojen asialistalla.

Hyvinvointialueet järjestävät ja tuottavat lakisääteisesti sosiaali- ja terveyspalveluita sekä pelastuspalveluita, joten vanhusneuvostojen työ hyvinvointialueilla keskittyy näihin sektoreihin. Tämän oppaan laatimisen hetkellä Suomessa ei ole suunnitteilla merkittäviä uudistuksia, jotka muuttaisivat tätä asetelmaa.

Suomessa on kolme poikkeusta kunnan ja hyvinvointialueen välisessä työnjaossa:

- Helsingin kaupunki järjestää tulevaisuudessakin itse sosiaali- ja terveyspalvelut sekä pelastuspalvelut.
- Ahvenanmaalla maakuntahallinto järjestää sosiaali- ja terveyspalvelut sekä pelastuspalvelut.
- Uudenmaan alueella erikoissairaanhoido ei kuulu yksittäisille hyvinvointialueille, vaan sen järjestämisestä vastaa HUS-yhtymä.

Vanhusneuvoston asettaminen kunnassa

Kunnanhallituksen on asetettava vanhusneuvosto ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi. Sen on huolehdittava vanhusneuvoston toimintaedellytyksistä.

Vanhusneuvosto voi olla useamman kunnan yhteinen, mutta suotavaa on, että vanhusneuvosto ja vammaisneuvostoa ei yhdistettäisi. EETU ry on lähettänyt kunnille kirjeen, jossa se kehottaa kunnan- tai kaupunginhallituksen asettamaan vanhusneuvoston jäsenet kunnassa toimivien EETUun kuuluvien eläkeläisjärjestöjen jäsenistä.

Vanhusneuvoston jäsenten on hyvä olla itse eläkeikäisiä. Kokoonpanossa on hyvä ottaa myös huomioon ikäväestön moninaisuus.

Vanhusneuvoston asettaminen hyvinvointialueella

Aluehallituksen on asetettava vanhusneuvosto ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi. Sen on huolehdittava vanhusneuvoston toimintaedellytyksistä.

Vanhusneuvosto on koko hyvinvointialueen laajuinen elin ja jokaisesta kunnallisesta vanhusneuvostosta tulee olla edustus. EETU ry on lähettänyt hyvinvointialueille kannanoton, jossa se kehottaa hallituksia ottamaan niimeämisen aikana huomioon myös hyvinvointialueella toimivat eläkeläisjärjestöt.

Vanhusneuvoston kokoaminen

Hyvä vanhusneuvosto on kunnan- ja aluehallituksen asettama kokoonpano. Kunnassa sen tulee koostua kunnan alueella toimivista ja kunnan ikääntyneitä edustavista eläkeläis- ja vanhusjärjestöistä ja kunnan viranhaltijoista. Alueella sen tulee koostua alueen kunnissa toimivien vanhusneuvostojen edustajista siten, että jokaisesta on vähintään yksi edustaja.

Vanhusneuvoston toiminnassa on oleellista kaikkien toimijoiden sitoutuminen vanhusneuvoston toimintaan ja sen kehittämiseen.

Neuvoston puheenjohtajan ja sihteerin tehtävien hoitaminen edellyttää perehtyneisyyttä ja sitoutumista vanhusten asioihin kunnassa ja alueella. Kunnan ja alueen päättäjät asettavat päätöksellään puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan sekä nimittävät sihteerin. Sihteerin tehtäviä hoitaa usein viranhaltija. Sihteeri toimii usein myös esittelijänä, ja hänen virkataustansa ja vanhusneuvostotyöhön osoitettu riittävä työaika kertovat kunnan tai hyvinvointialueen sitoutumisesta ja arvostuksesta.

Vanhusneuvoston jäsenillä on usein nimettynä varahenkilö joustavan toiminnan ja jatkuvuuden turvaamiseksi. Hyvä yhteistyö eri toimijoiden välillä turvaa tiedonkulun ja toiminnan sujuvuuden. On hyvä, että neuvosto tapaa aihealueeseen liittyen asiantuntijoita laajasti.

Hallitus asettaa vanhusneuvoston toimikaudekseen. Se on kaksi vuotta, mutta usein sitä jatketaan kahdella vuodella. Näin vanhusneuvoston toimi-

kausi on valtuustokausi (neljä vuotta), mikä osaltaan turvaa toiminnan pitkäjänteisyyden ja jatkuvuuden.

Vanhusneuvostolle on turvattava mahdollisuudet riittäviin ja tarpeenmukaisiin tapaamisiin, kehittämistyöhön, vaikuttamiseen ja näkyvyyteen. Vanhusneuvostojen toiminnan edellytyksenä on hyvä yhteistyö ja kumppanuus monien toimijoiden kanssa. Näitä ovat muun muassa eläkeläiset, järjestöt (eläkeläis-, potilas- ja vammaisjärjestöt sekä vähemmistöjä edustavat järjestöt), päättäjät ja viranhaltijat sekä muut mahdolliset yhteistyökumppanit ja toimijat, kuten seurakunta, oppilaitokset, kansanopistot ja yrittäjät.

Toiminnan raamit kunnassa

Kunta laatii suunnitelman toimenpiteistään ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien palvelujen ja omaishoidon järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Vanhusneuvosto on mukana valmistelemaan suunnitelmaa.

Suunnittelussa on painotettava kotona asumista ja kuntoutumista edistäviä toimenpiteitä. Suunnitelma on laadittava osana kunnan strategista suunnittelua. Suunnitelma sisältää arvion ikääntyneen väestön hyvinvoinnin tilasta, ikääntyneelle väestölle tarjolla olevien palvelujen riittävydestä ja laadusta sekä ikääntyneen väestön palveluntarpeeseen vaikuttavista tekijöistä. Suunnitelman on hyvä sisältää myös arvio arvion yhdenvertaisuudesta eli siitä, ketkä jäävät mahdollisesti palveluiden ulkopuolelle.

Suunnitelmassa on määriteltävä tavoitteet:

- ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi
- ikääntyneelle väestölle tarjottavien palvelujen määrän ja laadun kehittämiseksi
- yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Lisäksi määritellään toimenpiteet, voimavarat, tarvittava yhteistyö ja vastuut eri tahojen kanssa, jotta tavoitteet toteutuvat. Suunnitelman hyväksyy kunnanvaltuusto ja se on tarkistettava valtuustokausittain. Vanhusneuvostot tulee osallistaa palvelujen riittävyyden ja laadun arvioimiseen.

Kunnissa jatketaan hyvinvoinnin ja terveyden (hyte) edistämistä, vaikka palvelut ovat siirtyneet hyvinvointialueille. Kunnallisessa hytessä vanhus-

neuvostoissa korostuu myös järjestöyhteistyö. Useissa kunnissa on palkattu ja nimetty hyvinvoinnin ja järjestöyhteistyön koordinaattoreita. Näiden kuntiin palkattujen koodinaattoreiden kanssa vanhusneuvostojen on olennaista tehdä yhteistyötä.

Toiminnan raamit hyvinvointialueella

Hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen toiminta on täysin uutta, samoin kuin hyvinvointialueet ylipäätään. Siksi niiden toimijuus ja sen raamit määrittyvät vasta ajan myötä.

Aluevaltuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista. Osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää erityisesti:

- järjestämällä keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia sekä asukasraateja;
- selvittämällä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa;
- valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia hyvinvointialueen toimielimiin;
- suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa;
- järjestämällä mahdollisuuksia osallistua hyvinvointialueen talouden suunnitteluun;
- tukemalla asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on hyvä vuosittain arvioida iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien sosiaalipalvelujen riittävyttä ja laatua alueellaan. Palvelujen laadun ja riittävyden arvioimiseksi on kerättävä säännöllisesti palautetta palveluja käyttäviltä, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä hyvinvointialueen henkilöstöltä.

Vanhusasiavaltuutetun asema ja maksuttomat palvelut tulee saada osaksi hyvinvointialueiden vakiintunutta toimintaa. Tässä työssä vanhusneuvostojen aktiivinen toiminta ja vaikuttaminen on merkityksellistä.

Miten vanhusneuvosto toimii

Yksi vanhusneuvostojen tärkeimmistä tehtävistä on vaikuttaa alueensa ikääntyneen väestön arkeen ja elämänlaatuun. Merkittävä toiminnanmuoto on esitysten, aloitteiden ja lausuntojen laatiminen. Päätöksentekoon vaikuttaminen on myös EKL:n vanhusneuvostokyselyn mukaan keskeistä.

Vanhusneuvoston pyrittävä vahvistamaan toimintaedellytyksiään ja vaikuttavuuttaan lisäämällä näkyvyyttään ja aktiivisuuttaan.

Vanhusneuvostojen toiminnan arkea kuvaa erilaisten tapahtumien suunnitteluun ja järjestämiseen osallistuminen. Vaikuttaminen ja osallistuminen asumisen, liikenteen ja ympäristön kehittämiseksi on tavallista.

Myös lausuntojen antaminen ja kannanotot, jotka liittyvät kunnan tai alueen päätöksentekoon, kuten esimerkiksi julkiseen liikenteeseen, kokoon-tumistilojen saatavuuteen, terveydenhuollon palveluihin tai vaikka puoltava lausunto palvelusetelin käyttöön otosta palvelutalossa asumiseen, ovat osa vanhusneuvostojen vaikuttamistyötä. Alueella käsiteltävät asiat on tietenkin rajattu sosiaali- ja terveys- sekä pelastustoimen asioihin.

Aloitteita tekemällä vanhusneuvosto ottaa aktiivisesti paikkansa osana kunnan päätöksentekoa. Vanhusneuvoston yksimielisesti tekemien aloitteiden

painoarvoa ja menestymisen mahdollisuuksia tukee se, että ne ylittävät puoluepoliittiset rajat.

Kunnallisten vanhusneuvostojen tärkeä tehtävä on muistuttaa kuntaa lakisääteisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä, ja esittää siihen konkreettisia keinoja. Aloitteita on esimerkiksi tehty palveluiden eläkeläisalennuksista, ikäystävällisestä katujen talvikunnossapidosta, eläkeläisjärjestöjen edullisista toimitiloista, ja siitä, että kunnat liittyisivät maailman terveysjärjestö WHO:n ikäystävällisten kuntien verkostoon.

Osallistuminen erilaisiin kehittämishankkeisiin, jotka liittyvät hyvinvoinnin ja terveyden tai sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen, tuo niihin ikääntyneen väestön näkökulman, tarpeet ja toiveet.

Huomio tulee kiinnittää muun muassa ennaltaehkäisevään terveydenhoitoon, kattavaan kotihoitoon, sairauksien laadukkaaseen hoitoon ja osavaan saattohoitoon. Vanhusten tahdon kunnioittaminen ja tahdon noudattaminen on oltava toiminnassa vahvana ohjenuorana.

Keskeisiä sektoreita, joita vanhusneuvoston tulee seurata ovat: asuminen, liikenne ja ympäristö sekä harrastus-, liikunta- ja kulttuuritoiminta. Huomio kannattaa kiinnittää myös toimiin, joilla voidaan tukea kotona asumista, yksinäisyyden ennaltaehkäisyä ja poistamista.

Vanhusneuvostojen tulee olla tukemassa myös tietotekniikan opetusta ikäihmisille ja siten vahvistamassa heidän osallisuuttaan kaiken aikaa digitalisoituvammassa Suomessa.

Liikunnan, kulttuurin ja arjen viihtyvyyden parantaminen lisää ikääntyneen väestön hyvinvointia ja toimintakyvyn säilyttämistä ja edistämistä.

Ikäystävällisten kuntien verkosto

Maailman terveysjärjestö WHO ylläpitää ikäystävällisten kuntien verkostoa (Age Friendly Cities and Communities). Verkostoon liittyminen on kunnalle tapa osoittaa sitoutumista ikääntyneiden ihmisten tarpeisiin muun muassa palveluissa, kaavoituksessa ja päätöksenteossa sekä erilaisissa toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa.

Aloite liittymiseen on usein lähtenyt kunnan vanhusneuvostosta.

Suomessa verkostoon ovat liittyneet: Tampere (2012), Turku (2019), Kerava (2020), Vaasa (2021), Kalajoki (2022), Lahti (2022) ja Vantaa (2022). Lisäksi myönteisiä päätöksiä on tehty muun muassa Espoossa, Oulussa ja Lieksassa.

Ikäväestön moninaisuus huomioon

Suomalainen vanhusväestö on moninaisempi, kuin ensisilmäyksellä voisi havaita. Vuoden 2022 lopussa vieraskielisiä iäkkäitä oli lähes 63 000. Heistä yli puolet asuu pääkaupunkiseudulla (33 500). Kieli- ja kulttuurivähemmistöjen ohella moninaisuutta lisäävät erilaiset vammaisryhmät sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt.

Taustoista, tavoista, toimintakyvystä tai muista lähtökohdista huolimatta kaikki iäkkäät ovat yhdenvertaisia kuntalaisia ja oikeutettuja saamaan palveluja. Vähemmistöihin kuuluvien iäkkäiden haasteisiin ja palveluiden puutteisiin on kiinnitetty huomiota myös YK ihmisoikeusneuvoston raportissa ikään-tyneiden oikeuksien toteutumista Suomessa (Mahler 2022).

Laaja katsaus koetusta syrjinnästä ja eriarvoisesta kohtelusta on koottu Oikeusministeriön vuonna 2014 julkaisemaan selvitykseen Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi: Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Vanhusneuvostot ovat yksi tärkeimmistä ikäihmisten osallistumis- ja vaikutuskanavista. Vanhusneuvoston tehtävänä on edustaa ikäihmisten väestöpohjan koko kirjoa. Vanhusväestön moninaisuus on hyvä kirjata vaikuttamistoimielimen työhön. Vanhusneuvostoilla on oltava riittävästi tietoa vähemmistöön kuuluvista iäkkäistä, jotta näiden ryhmien tarpeet olisivat luontevasti kaikissa päätöksissä mukana.

Vanhusväestössä suurin Suomeen muuttaneiden ryhmä ovat inkerin-suomalaiset ja muut entisen Neuvostoliiton alueella asuneet. Toiseksi suurin ryhmä, virolaiset, ovat tulleet Suomeen työmarkkinoille ja osa heistä palaa eläkkeelle siirryttyään takaisin kotimaahansa toisten jäädessä pysyvästi Suomeen.

lääkkäiden joukossa on myös humanitaarisista syistä, pääasiassa Afrikasta ja Lähi-idästä, tulleita henkilöitä. Lähtöleveysuudessa kasvaa myös Suomesa ikääntyneiden Aasiasta työ- ja perhesyiden takia muuttaneiden määrä.

Toiminnan suunnittelu

Toimintasuunnitelma auttaa vanhusneuvostoa toimimaan ja kehittymään tavoitteellisesti. Toimintasäännössä määritellään

- vanhusneuvoston lakisääteiset ja mahdolliset muut tehtävät
- jäsenten lukumäärä
- toimikausi
- puheenjohtajan valinta, ellei sitä ole asettamispäätöksessä määrätty

- sihteerin tehtävien hoitaminen, ellei niitä ole asettamispäätöksessä määriteltä
- toimintasuunnitelman laatiminen ja toimintakertomuksen antaminen
- talousarvio eli kunnan tai hyvinvointialueen antaman määrärahan käyttösuunnitelma ja tilinpäätös.

Vastuualueista sopiminen ja työnjako

Kunnanhallitus tai aluehallitus valitsee vanhusneuvoston puheenjohtajan tai vanhusneuvosto itse, jos asiaa ei ole määriteltä asettamispäätöksessä. Puheenjohtajalla on vastuu tiedonkulusta kunnan tai alueen hallintoon. Toiminnan tavoitteena tulee olla mahdollisimman varhainen asioiden esille nostaminen eli niin sanottu etupainotteisuus. Esimerkiksi hyvinvointialueilla ikääntyneiden palveluiden toimivuus siirtymisvaiheen jälkeen.

Luottamusasemassa toimivalla jäsenellä on oma roolinsa ja valmistelulla virkamiehellä omansa. Vanhusneuvoston jäsen edustaa kuntalaisia ja alueen asukkaita. Hänen kannattaa olla aktiivinen ja kertoa havaitsemistaan tai tietoonsa tulleista epäkohdista, esimerkiksi ikääntyneiden palveluissa. Virkamiesten tehtävänä puolestaan on kuunnella ja ottaa näitä näkökohtia työssään huomioon. Asiat kannattaa tuoda esille omin sanoin, eikä pelätä avata suutaan, vaikka ei esimerkiksi osaisi virkamieskielen koukeroita.

Vanhusneuvoston tärkeitä yhteistyökumppaneita kunnassa ovat tekninen toimi ja sivistystoimi ja esimerkiksi kansalaisopistot, seurakunnat, urheiluseurat ja eläkeläisjärjestöt sekä muut järjestöt. Hyvinvointialueella tärkeitä kumppaneita ovat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja kansalaisjärjestöt.

Vanhusneuvoston työnjaosta sovitaan vastuualueittain. Jokaisella vanhusneuvoston jäsenellä tulee olla oma vastuualueensa, esimerkiksi tietyn lautakunnan asiat. Huomioon on otettava alueelliset erot. Yhteydenpito järjestöihin on tärkeää.

Vanhusneuvosto kytkee toimintansa kunnan ja hyvinvointialueen strategiaan. On myös oleellista, että kunnalliset vanhusneuvostot pitävät kiinteää yhteyttä hyvinvointialueen vanhusneuvostoihin ja päinvastoin.

Perustoimintaedellytykset

Kunta ja hyvinvointialue osoittavat kokoustilan, huolehtivat kokousten järjestämisestä, vastaavat kokouksista aiheutuneista kustannuksista ja antavat

tarvittaessa apua kokousasioiden valmisteluun sekä kokouksen sihteerin tehtäviin.

Vanhusneuvoston toimintaa varten tulee talousarviossa olla erikseen osoitettu määräraha, jonka riittävyys ja kohdentaminen tulee arvioida vuosittain. Rahoituksen turvaaminen vahvistaa, sitouttaa ja jäntevöittää vanhusneuvoston toimintaa. Kokouspalkkioiden maksaminen on perusteltua ja ne on tärkeä määritellä vanhusneuvoston asettamisen yhteydessä tai viimeistään sen toimintakauden alkaessa.

Vaikuttaminen kunnassa, hyvinvointialueella ja päättäjien kanssa

Oleellista on verkostoitua ja luoda alueelle hyvät yhteistyösuhteet eri toimijoiden kanssa. Erityisen tärkeää on luoda vanhusneuvostolle selkeät, pysyvät ja vaivattomat yhteistyösuhteet alueen, hallinnon ja päättäjien suuntaan. Tämä tuo vanhusneuvostolle vaikutusvaltaa, jonka avulla se pystyy vaikuttamaan päätöksiin ja saamaan aikaan muutoksia.

Vanhusneuvoston ja eri toimijoiden sujuvaan yhteistyöhön ja tiedonkulkuun panostaminen on oleellista vaikuttamistyön onnistumiseksi.

Tärkeää on, että vanhusneuvosto saa jo valmisteluvaiheessa tiedon siitä, että on alkamassa ikääntyneitä koskevien toimintojen tai palvelujen suunnittelu.

Toisaalta vanhusneuvosto voi helposti tuoda alueensa toimijoille esiin epäkohtia ja korjausehdotuksia esille tulevista asioista.

Tiedonkulun varmistaminen

Vanhusneuvoston tulee käyttää voimavaroja toimintansa tunnetuksi tekemisessä kunnan ja hyvinvointialueen asukkaille. Näin varmistetaan vanhusneuvoston toiminnan tulosten saattaminen asukkaiden tietoon ja käyttöön. Vanhusneuvoston on viestittävä aktiivisesti omasta toiminnastaan. Tiedonkulun tulee olla kaksisuuntaista eli on varmistettava myös se, että vanhusneuvostoon ja sen jäseniin saa helposti yhteyden.

Viestintää voidaan toteuttaa paikallislehtien, sosiaalisen median, verkkosivujen ja tiedotteiden avulla. Esimerkiksi tietoisku ja tiedotustilaisuuksia kannattaa järjestää, mikäli se sopii asiayhteyteen. Haastetta arkeen tuo se, että tieto löytyy nykyisin usein vain digitaalisessa muodossa.

Suomen julkisen vallan yksi keskeisimpiä tavoitteita on digitalisaation edistäminen ja käyttöönotto myös viranomaistoiminnassa, kuten virallisten kirjeiden ja asiapapereiden välittämisessä. On uhka, että internetiä käyttämättömät ikääntyneet eivät voi osallistua tasavertaisesti yhteiskuntaan ja jäävät syrjään. Vanhusneuvosto voi kiinnittää tähän huomioita aloitteissaan ja kannanotoissaan.

Tilastokeskuksen mukaan (2022) Suomessa valtaosa väestöstä käyttää nettiä päivittäin, mutta osuus pienenee huomattavasti iäkkäämmän väestön keskuudessa: 65–74-vuotiaista 52 % käyttää internetiä päivittäin. 74–89-vuotiaiden keskuudessa tuo osuus on enää 20 %. Vaikka 2020-luvun alussa vaikuttanut koronapandemia, sekä siihen liittyvät liikkumisen ja kanssakäymisen rajoitukset johtivat digiloikkaan myös ikääntyneemmän väestön keskuudessa, niin internetin käyttö ei ole silti arkipäiväistä suurelle osalle vanhusväestöstä.

EETU ja sen jäsenjärjestöt, mukaan lukien EKL, on ottanut toistuvasti kantaa digitalisaation riskitekijöiden paremmasta huomioimisesta niin kunnissa kuin hyvinvointialueillakin. Suomessa toimii useita digitaalisten taitojen ja laitteiden käyttöön opastavia palveluita ja hankkeita. Haasteena on kuitenkin, että näiden palvelujen järjestämisestä ei tällä hetkellä ole kirjattu mitään lakiin. EETU asetti tavoitteisiinsa vuonna 2023, että digitaalisten palveluiden opastuksen ja osallisuuden järjestämisen tulisi olla kuntien vastuulla. Samaa on esittänyt myös vanhusasiavaltuutettu.

Palveluiden digitalisoimisesta syntyviin haittavaikutuksiin on kiinnitetty huomiota myös YK:n ihmisoikeusneuvoston raportissa iäkkäiden oikeuksien toteutumisesta Suomessa (Mahler 2022).

Tiedon saatavuuden ja saavutettavuuden varmistaminen on yksi merkittävä tekijä osallisuuden turvaamisessa ja tätä vanhusneuvosto voi osaltaan olla tukemassa.

Viestinnän tulee olla monipuolista ja siinä tulee hyödyntää kaikkia mahdollisia viestintäkanavia. Tällä tavoin tulee turvattua tiedonsaanti- ja yhteydenottomahdollisuus myös niille, joilla ei ole mahdollisuutta asioida verkkopalvelujen avulla.

Viestinnässä tulee käyttää saavutettavuuden takaamiseksi selkeää, ymmärrettävää yleiskieltä, mieluiten selkokieltä. Viestinnässä tulee ottaa huomioon myös erityisryhmät, kuten esimerkiksi näkö- ja kuulorajoitteiset.

Kunnan ja hyvinvointialueen tulee antaa viestinnän asiantuntijuutta resurssina myös vanhusneuvoston käyttöön. Vain näin voidaan turvata tiedon tuottaminen ja välittäminen ikääntyneille asukkaille.

Verkostoituvat vanhusneuvostot

Vanhusneuvoston on hyvä tehdä yhteistyötä myös muiden vanhusneuvostojen kanssa. Hyväksi koetut toimintamallit ja käytänteet saadaan näin jouhevammin kaikkien käyttöön. Toisaalta toiminnan karikoiden välttäminen on mahdollista, kun tietoa ja kokemuksia jaetaan matalalla kynnyksellä vertaisten kesken.

Sidosryhmät ja yhteyshenkilöt

Kunta

- Kunnanhallitus (Hyvinvointikertomukset)
- Valtuustoryhmät
- Lautakunnat
- Vammaisneuvosto ja nuorisovaltuusto
- Valmistelevat viranhaltijat
- Palveluiden tuottajat
- Ikäneuvolat

Hyvinvointialue

- Valtuustoryhmät
- Aluehallitus
- Lautakunnat/Valiokunnat
- Valmistelevat viranhaltijat
- Vammaisneuvosto ja nuorisovaltuusto
- Palveluiden tuottajat (mm. sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut, hoito ja hoivapalvelut)
- Pelastustoimi
- Ikäneuvolat

Kolmas sektori

- Potilasjärjestöt ja paikalliset yhdistykset
- Veteraanijärjestöt
- Eläkeläisjärjestöt => paikallinen ja piiritason yhteistyö
- Liikuntaseurat
- Vähemmistöjä edustavat tahot

Muut

- Kulttuuria tarjoavat tahot
- Perinteinen ja sosiaalinen media
- Alueen oppilaitokset ja koulut
- Päiväkodit ja kerhot
- Poliisi
- Kyläyhteisöt, kotiseutu- ja naapurustoyhdistykset kaupungeissa
- Seurakunnat

TOIMINTAA OHJAAVAT LAIT

Vanhusneuvostojen toimintaa ohjaavat lait ovat laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista eli niin sanottu Vanhuspalvelulaki (980/2012) ja siinä pykälät Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemisesta (5 §) ja Palvelujen riittävyyden ja laadun arvioinnista (6 §). Sen lisäksi kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on vuosittain arvioitava alueensa iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien sosiaalipalvelujen riittävyyttä ja laatua.

Palvelujen laadun ja riittävyyden arvioimiseksi kunnan on kerättävä säännöllisesti palautetta palveluja käyttäviltä, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä kunnan henkilöstöltä. Lisäksi kunnan on koottava tiedot palveluihin käytetyistä taloudellisista voimavaroista sekä henkilöstön määrästä ja koulutuksesta. Arvioinnissa on lisäksi otettava huomioon sosiaaliasiamiehen vuosittaisessa selvityksessä esitetyt havainnot.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoituksena (1 §) on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. 5 § Viranomaisen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta. Sen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin.

Kuntalaissa (410/2015) tuodaan esiin asukkaan osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet (22 §) kunnan toimintaan. Laissa tuodaan esiin valtuuston velvollisuus pitää huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista, joita ovat mm. kuulemiset ja asukkaiden mielipiteiden selvittämiset. Laki sisältää myös vanhusneuvoston asettamista, sen toimintaedellytyksistä huolehtimista ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamista ohjaavan pykälän (27 §). Vanhusneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun

ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta.

Hyvinvointialueen vanhusneuvostojen asettamisesta määrää Laki hyvinvointialueesta (611/2021). Kyseisen lain 32 § määrää hyvinvointialueen ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamiseksi perustamaan hyvinvointialueen vanhusneuvoston.

Vaikuttamistoimielinten jäsenet tulee valita hyvinvointialueen kunnissa toimivien vastaavien vaikuttamistoimielinten jäsenistä siten, että kustakin valitaan vähintään yksi edustaja. Aluehallituksen on huolehdittava edellä tarkoitettujen elinten toimintaedellytyksistä.

Vanhusneuvostolle tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa hyvinvointialueen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on tai joilla vaikuttamistoimielin arvioi olevan merkitystä lasten ja nuorten, ikääntyneen väestön tai vammaisten ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta ja vaikuttamistoimielimet tulee ottaa mukaan osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen hyvinvointialueella.

LÄHTEET JA LISÄTIETOA

Vanhusneuvosto-opas, Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry, Helsinki, 2017

Vanhusneuvosto opas, Sitra ja EETU, toim. Jari Latvalahti, Helsinki 2015

Moninaisuus ja yhdenvertaisuus – Opas vanhusneuvostoille. Eläkeläiset ry, Helsinki: 2019

Kuntaliiton julkaisusarja nro 04.2017. Vanhusneuvosto osallistuu ja vaikuttaa Eläkkeellesiirtymisikä Suomen työeläkejärjestelmässä, Jari Kannisto.

Vanhusneuvostopäivät 2016–2023

Kuntalaki 22§, 27§ (410/2015)

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista eli Vanhuspalvelulaki 5§, 6§, 11§ (980/2012, 11§ 2015/416)

Laki hyvinvointialueesta 32§ (611/2021)

Huomisen Kynnyksellä 2025: Kysely 55–84-vuotiaiden tulevaisuudennäkymistä.

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry, Verian.

Keskieläke nousi 2 100 euroon. Eläketurvakeskus 27.3.2025

www.tilastokeskus.fi, www.findikaattori.fi, www.elaketurvakeskus.fi

**Eläkkeensaajien
Keskusliitto EKL ry**

Pensionstagarnas Centralförbund PCF rf

www.ekl.fi

ELÄKELÄISET ry
PENSIONÄRERNA rf

www.elakelaiset.fi

ISBN 978-951-96431-7-5 (pehmeäkantinen)
ISBN 978-951-96431-8-2 (PDF)